

10.17951/b.2016.71.2.207

ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA

VOL. LXXI, z. 2

SECTIO B

2016

Instytut Inżynierii Technicznej
Państwowa Wyższa Szkoła Techniczno-Ekonomiczna w Jarosławiu
37-500 Jarosław, ul. Czarnieckiego 16; asobala@poczta.fm

AGNIESZKA SOBALA-GWOSDZ

Gazele biznesu jako probierz poziomu rozwoju gospodarczego aktualnych i potencjalnych ośrodków wzrostu w województwie podkarpackim

Business gazelles as a measure of the level of economic development of current
and potential growth centres in the Podkarpackie region

Słowa kluczowe: teoria biegunów wzrostu, Polska południowo-wschodnia, zróżnicowanie przedsiębiorczości, firmy o wysokiej dynamice wzrostu

Keywords: theory of growth poles, south-east Poland, enterprise differentiation, rapid-growth firms

WPROWADZENIE

Teoria biegunów wzrostu, chociaż swój okres największej popularności w debacie akademickiej i w sferze praktyki planistycznej ma już dawno za sobą¹, jest ciągle atrakcyjną koncepcją teoretyczną i ważną strategią w planowaniu regionalnym. W latach 2000 można wręcz mówić o pewnym jej renesansie, m.in. w związku z faktem, że współczesne procesy rozwoju ewidentnie prowadzą do polaryzacji i wzrostu koncentracji przestrzennej działalności gospodarczych (zob.: Christofakis, Papadaskalopoulos 2011; Dziemianowicz i in. 2011; Churski 2014).

W wyniku pionierskich prac Perroux (1950) rozwinęły się dwa nurty teorii biegunów wzrostu: funkcjonalny (gałęziowy) i geograficzny (Grzeszczak 1978). W planowaniu regionalnym *explicite* lub *implicite* nawiązuje się głównie do tego drugiego nurtu, który swoją konceptualizację zawdzięcza przede wszystkim pracom Boudeville'a. Autor ten zdefiniował biegun wzrostu jako „zbiór wzrosto-

¹ Okres największej popularności tej koncepcji przypadał na lata 1970 i 1980.

wych działalności gospodarczych, zlokalizowanych w ośrodku miejskim i wzbudzających dalszy rozwój ekonomiczny w obszarze jego oddziaływania” (1966).

Z punktu widzenia modelu polityki regionalnej, opartej na założeniach modelu polaryzacyjno-dyfuzyjnego, kluczowym zagadnieniem jest identyfikacja miast, które pełnią rolę bieguna (ośrodka) wzrostu, czyli silnych ośrodków gospodarczych, dynamicznie się rozwijających i zdolnych do pobudzania rozwoju otaczającego regionu lub subregionu. Warunkiem uznania danego miasta za ośrodek wzrostu jest łączne spełnienie czterech kryteriów (zob.: Sobala-Gwosdz 2005; Domański, Noworól 2010; Grzeszczak 2007):

1. Ośrodek wzrostu musi wykazywać się odpowiednio dużym wewnętrznym potencjałem gospodarczym, który umożliwi generowanie odpowiednio silnych impulsów rozwojowych.
2. Ośrodek wzrostu charakteryzuje się ponadprzeciętną na tle innych ośrodków dynamiką wzrostu gospodarczego, której źródłem są zlokalizowane w mieście tzw. działalności motoryczne, tj. o szybkim wzroście, z rozległymi rynkami zbytu oraz zaawansowane w wymiarze produktowym i procesowym (Meardon 2001). Mogą to być różne działalności, zarówno przemysłowe, jak i usługowe.
3. Ośrodek wzrostu wykazuje pozytywne oddziaływanie na rozwój obszarów otaczających przez efekty mnożnikowe, przepływ kapitału i innowacji.
4. Ośrodek wzrostu jest skupieniem innowacyjnych działalności gospodarczych.

Zarówno w Polsce, jak i na świecie wielokrotnie podejmowano badania mające na celu identyfikację ośrodków wzrostu (zob. przegląd w: Grzeszczak 1978, 1999, 2007; Sobala-Gwosdz 2005). Równocześnie prawdziwe pozostaje twierdzenie Grzeszczaka (1999), że „głębia obecności i recepcji teorii polaryzacji pozostawia wiele do życzenia”. Fakt ten jest m.in. widoczny w zakresie podejścia do identyfikacji miejsc, które etykietowane są jako bieguny czy ośrodki wzrostu. Trzy podstawowe słabości takich delimitacji to: ujęcie statyczne, brak uwzględnienia siły oddziaływania ośrodka na jego otoczenie oraz sprecyzowania wielkości i specyfiki działalności motorycznych, a zwłaszcza poziomu innowacyjności. Dość powszechne jest założenie – w moim przekonaniu nieuzasadnione – że każde średnie i duże miasto pełni rolę ośrodka wzrostu (zob.: Sobala-Gwosdz 2005, 2016).

Jednym z regionów w Polsce, który w dokumentach strategicznych nawiązuje bezpośrednio do koncepcji biegunów wzrostu, jest województwo podkarpackie. W obowiązującej *Strategii rozwoju województwa podkarpackiego 2020* (2013) wskazano dwa priorytety strategiczne w układzie celów rozwojowych, które odnoszą się do modelu polaryzacyjno-dyfuzyjnego:

- Priorytet 3.3. Funkcje metropolitalne Rzeszowa. Cel: Wzmacnianie pozycji Rzeszowa w przestrzeni krajowej i europejskiej dynamizujące procesy rozwojowe w obrębie województwa.
- Priorytet 3.5. Spójność przestrzenna i wzmacnianie funkcji biegunów wzrostu. Cel: Wzmacnianie podstaw rozwojowych oraz dywersyfikacja funkcji biegunów wzrostu, w tym ośrodków subregionalnych w wymiarze regionalnym, krajowym i międzynarodowym.

Autorzy tego dokumentu, w nawiązaniu do wyników ekspertyzy Komornickiego, Śleszyńskiego i Siłki (2012) wyznaczyli w regionie aż 10 biegunów wzrostu: Rzeszów, Przemyśl, Krosno, Tarnobrzeg, Stalową Wolę, Mielec, duopol Dębica–Ropczyce, duopol Jarosław–Przeworsk, duopol Sanok–Lesko i Lubaczów². Niewątpliwym *novum* w stosunku do dotychczasowych delimitacji jest zaproponowanie jako biegunów wzrostu trzech układów dwucentrycznych. Niemniej jednak warto zauważyć, że do zbioru biegunów wzrostu zaliczono niemal wszystkie większe i średnie miasta powiatowe województwa (z wyjątkiem Jasła, Łańcuta i Leżajska). Należy podkreślić, że oprócz Lubaczowa i Tarnobrzega ośrodki te osiągają przyjęty w literaturze minimalny próg wielkości, umożliwiającą indukowanie wzrostu w otoczeniu (100 tys. mieszkańców w obszarze funkcjonalnym – zob.: Christofakis i Papadaskalopoulos 2011)³. Jednakże, w świetle opublikowanych w ostatnich kilkunastu latach badań (m.in.: Dębski 2002; Sobala-Gwosdz 2005; Biernacki i in. 2012; Dolata, Borowczak 2014; Kubejko-Polańska 2015) miasta te cechują się bardzo dużą różnicą w poziomie i dynamice rozwoju społeczno-gospodarczego. Szczególnie interesujące z poznawczego punktu widzenia, a istotne z praktycznego, jest poznanie zróżnicowania dynamicznych i innowacyjnych działalności gospodarczych w tych ośrodkach, a w szczególności uchwycenie potencjału endogenicznego wyznaczonych biegunów wzrostu.

Głównym celem niniejszego artykułu jest określenie zróżnicowania aktywności dynamicznie rozwijających się małych i średnich przedsiębiorstw (gazel biznesu) w miastach województwa podkarpackiego, w szczególności w tych ośrodkach, które są rzeczywistymi lub potencjalnymi biegunami wzrostu. Autorka stawia hipotezę, że liczna reprezentacja małych i średnich firm cechujących się rosnącymi przychodami i zyskownością jest dobrym wskaźnikiem kondycji lokalnej gospodarki, wysoko skorelowanym z innymi pożądanymi miernikami rozwoju społeczno-gospodarczego.

² W ekspertyzie Komornickiego, Śleszyńskiego i Siłki (2012) Lubaczów, w przeciwieństwie do wszystkich pozostałych miast, nie został zdelimitowany jako „rzeczywisty biegun wzrostu”, a jako ośrodek wymagający interwencji w zakresie wsparcia funkcji ponadlokalnych. Cytowani autorzy wskazują jednak, że z czysto geograficznego punktu widzenia, funkcje biegunów wzrostu mogłyby pełnić Lubaczów i Leżajsk.

³ Autorzy starszych prac (m.in.: Hansen 1971; Alonso 1975) uważali, że minimalna wielkość ośrodka zapewniającego odpowiednie oddziaływanie na otoczenie i podtrzymałość wzrostu to 200 tys. mieszkańców.

Dalsza część artykułu zorganizowana jest w następujący sposób. Rozdział drugi poświęcony jest gazetom biznesu jako przedmiotowi badań. W kolejnej części omówiono metody badań i źródła danych. Rozdział czwarty dotyczy osiągniętych wyników, które poddano dyskusji i syntezie w ostatniej części pracy.

ROLA FIRM O DYNAMICZNYM WZROŚCIE W ŚWIETLE LITERATURY

Zainteresowanie firmami o dużej dynamice wzrostu zapoczątkowane zostało w naukach ekonomicznych przez pracę Bircha (1981). Autor ten zauważył, że młode, mikro lub małe firmy, o dużej dynamice przychodów, były głównym źródłem przyrostu miejsc pracy w gospodarce USA. Nazwał je gazetami. W nowszych pracach anglojęzycznych przedsiębiorstwa cechujące się dużym wzrostem przychodów i zatrudnienia określane są jako *high-growth firms* (np.: Eckhardt, Shane 2011), *rapid-growth firms* (Barringer i in. 2005) oraz *high-impact firms* (Acs i in. 2008). Kraśnicka, Głód i Wronka-Pośpiech (2016) proponują polski odpowiednik tego terminu „przedsiębiorcza firma”, który jednak wydaje się swego rodzaju tautologią.

Badania Bircha (1981) skierowały uwagę badaczy przede wszystkim na nowo powstałe podmioty, zaliczane do klasy mikro i małych przedsiębiorstw. Szczególnym zainteresowaniem cieszą się w ostatnich latach nowo zakładane przedsiębiorstwa w sektorach technologicznych. W tym kontekście wśród opublikowanych prac zajmujących się charakterystyką gazet biznesu na szczególną uwagę zasługuje analiza Acs i in. (2008), którzy stwierdzają na podstawie bardzo szczegółowej analizy, że „the average high-impact firm is not a new startup!” Acs i in. (2008) na przykładzie USA dowiedli, że firmy o dużej dynamice wzrostu i zatrudnienia były najczęściej podmiotami o dłuższej metryce (średnia 25 lat), występowały w każdej grupie wielkościowej (według liczby zatrudnionych), można je było znaleźć we wszystkich rodzajach działalności gospodarczej, zarówno tych o niskim, jak i o wysokim poziomie technologicznym. Najczęściej stanowiły one między 2% a 3% wszystkich firm na danym obszarze. Cytowani autorzy dowiedli jednocześnie, w tym aspekcie potwierdzając odkrycie Bircha (1981), że *high-impact firms* odpowiadały niemal w całości za wzrost przychodów i zatrudnienia w gospodarce USA (Acs i in. 2008).

Szczególnie interesujące jest poznanie znaczenia innowacji jako czynnika wzrostu gazet biznesu. Według Heimonena (2012), który badał małe i średnie firmy cechujące się systematycznie rosnącym przychodem w dwóch regionach w Finlandii, około 8% z nich można było zaliczyć do grupy innowacyjnych. Kraśnicka, Głód i Wronka-Pośpiech (2016) wykazali, że innowacyjność polskich gazet biznesu była niższa niż ich odpowiedniki w grupie kontrolnej, co sugere-

ruje – jak zauważyli cytowani autorzy – że za dynamicznym wzrostem stoją inne, ważniejsze czynniki.

W geografii ekonomicznej i studiach regionalnych istnieje jak na razie bardzo nieliczna grupa prac, w których *explicite* przedmiotem badań byłyby gazele biznesu. Problematyką przedsiębiorczości zajmuje się wprawdzie wielu badaczy, ale nieliczni zostali, jak dotąd, zainspirowani myślą Jacobs (1969), że głównym wskaźnikiem mierzącym poziom rozwoju gospodarczego miasta powinna być skala i dynamika powstawania w nim nowych produktów i usług, a więc i działalności gospodarczej (zob. np.: Constanza i in. 2009). Na gruncie polskim Gwosdz (2014) udowodnił silną współzależność między liczbą dynamicznych małych i średnich firm a stopą bezrobocia w miastach konurbacji katowickiej, przydatność gazeli biznesu jako miernika poziomu rozwoju miast województwa pomorskiego testowali Gwosdz, Sobala-Gwosdz i Biernacki (2015).

ŹRÓDŁA DANYCH I METODY BADAŃ

Wiele prac w bogatej literaturze przedmiotu, podejmującej problematykę terytorialnego zróżnicowania poziomu rozwoju gospodarczego i konkurencyjności miast, bierze pod uwagę różne wskaźniki przedsiębiorczości, w tym także wskaźniki tzw. demografii firm (zob. np.: Gadziński, Męczyński 2011; Dej 2016). Sama jednak liczba firm niewiele mówi o skali sukcesu i dynamice rozwojowej poszczególnych podmiotów, co jest znacznie bardziej interesujące z punktu widzenia określenia potencjału rozwojowego miast. W szczególności najczęściej stosowany wskaźnik przedsiębiorczości lokalnej (liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych znormalizowana przez liczbę ludności) obarczony jest co najmniej dwiema dużymi wadami, które mogą prowadzić niekiedy do błędnych interpretacji (szczególnie w jednostkach o małej liczbie mieszkańców). Po pierwsze, nie uwzględnia on bowiem podstawowej różnicy między osobami, które zostały przedsiębiorcami „ze sposobności” (*opportunity entrepreneurship*) od tych, którzy zostali nimi „z konieczności” (*necessity entrepreneurship*). Po drugie, nadmiernie podnosi on pozycję miejsc, gdzie zarejestrowanych jest wiele mikroprzedsiębiorstw o niskim potencjale wzrostu i w sektorach w małym stopniu opartych na wiedzy, np. w obszarach recepcji turystycznej.

Tylko w niektórych krajach możliwa jest konstrukcja trafnych i rzetelnych pogłębionych wskaźników mierzących dynamikę przedsiębiorczości. W USA, na podstawie masowych badań reprezentatywnych, możliwy jest np. pomiar aktywności firm startupowych, dojrzałej przedsiębiorczości i dynamicznie rosnących firm za pomocą różnorodnych wskaźników na zdezagregowanym poziomie przestrzennym (np. *Kauffman Index of Entrepreneurship*).

Organizacja zbierania i udostępniania danych przez polskie służby statystyczne sprawia, że na poziomie lokalnym niedostępne lub niepełne są nawet podstawowe dane obrazujące sytuację gospodarczą w mieście czy w gminie, takie jak np. aktywność ekonomiczna ludności, stopa bezrobocia, dochody mieszkańców czy struktura pracujących. Nie są również dostępne publicznie dane statystyczne na temat kształtowania się sytuacji ekonomicznej firm na poziomie niższym od województwa, co zmusza do szukania innych źródeł informacji.

W niniejszym badaniu, aby poznać skalę różnicowań wśród miast województwa podkarpackiego, posłużono się rankingiem przedsiębiorstw Gazele Biznesu. Autorem tego obszernego zestawienia jest wywiadownia gospodarcza Coface Poland, która odpowiada za weryfikację danych finansowych przedsiębiorstw, natomiast wyniki zestawienia publikowane są w dzienniku ekonomicznym Puls Biznesu. Gazeta biznesu to mała lub średnia firma⁴, która w ciągu trzech lat poprzedzających zestawienie z danego roku odnotowywała wzrost przychodów ze sprzedaży oraz generowała zyski. Łączna liczba podmiotów z obszaru województwa podkarpackiego ujęta w rankingach z lat 2001–2016 wyniosła 2017 (808 firm)⁵. Liczba ta jest na tyle duża, żeby pokusić się o pokazanie różnicowania w skali lokalnej dla poszczególnych miast województwa.

Interpretując dane oparte na rankingu Gazele Biznesu, należy pamiętać o tym, że zestawienie to nie uwzględnia firm oferujących usługi finansowe i z nimi powiązanych, takich jak: banki, firmy ubezpieczeniowe i faktoringowe. Po drugie, ponieważ dane zbierane przez autorów rankingu opierają się głównie na udostępnianych sprawozdaniach finansowych firm, nie obejmują one całości populacji aktywnych przedsiębiorstw, co wynika, po pierwsze, z faktu, że obowiązkowa sprawozdawczość, zgodnie z ustawą o rachunkowości, dotyczy przedsiębiorstw, które przekroczyły w danym roku określony próg przychodu netto (co najmniej 1,2 mln euro), a po drugie, pewien odsetek przedsiębiorstw, które są tym obowiązkiem objęte, nie składa systematycznie corocznych sprawozdań finansowych. Uwagi te nie obniżają istotnie dużej wartości poznawczej tego źródła danych. Brak jest bowiem dowodów na istotną korelację gałęzi gospodarki na poziomie działu PKD lub też miejsca prowadzenia działalności ze stopniem sprawozdawczości. Ostrożnie należy natomiast interpretować wskaźniki dynamiki na zdezagregowanym poziomie (np. małych miast lub pojedynczych działów PKD), gdyż wraz z poprawą stanu sprawozdawczości finansowej oraz wzrostem popularności analizowanego rankingu wzrastała liczba firm objętych kwerendą.

Badano liczbę, poziom technologiczny (według klasyfikacji Eurostatu) i nasycenie danego obszaru (mierzone liczbą mieszkańców) gazelami biznesu. Wskaź-

⁴ W najnowszej edycji rankingu (2016) małe i średnie przedsiębiorstwo zostało zdefiniowane jako firma z przychodami pomiędzy 3 a 200 mln PLN (źródło: <http://gazele.pb.pl/static/kryteria>).

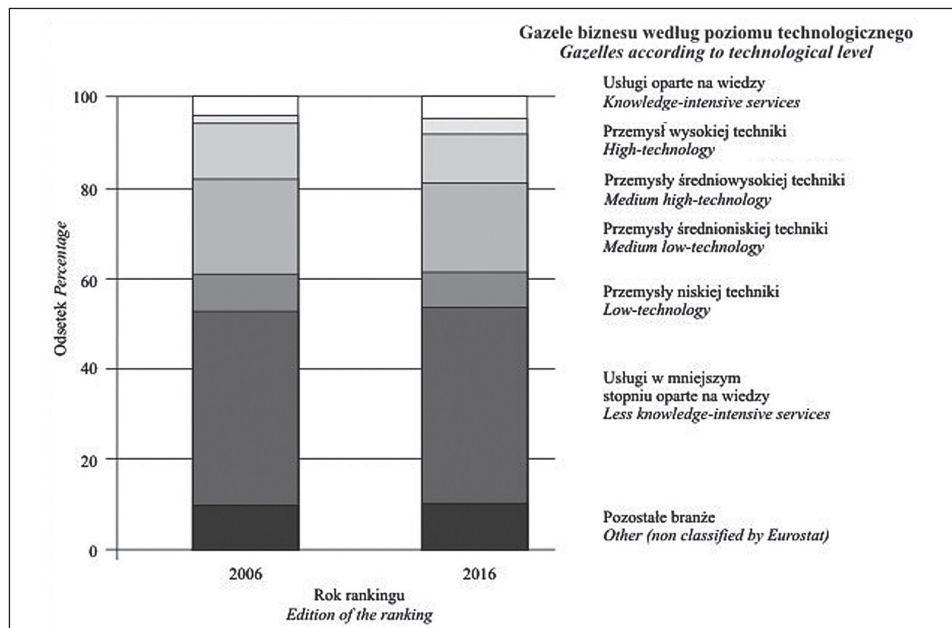
⁵ Różnica ta wynika z faktu, że niektóre firmy spełniały kryteria gazeli biznesu w kilku edycjach rankingu.

niki te korelowano następnie z innymi miarami poziomu i dynamiki rozwoju gospodarczego, w szczególności zaś z poziomem przedsiębiorczości, bezrobociem i PKB (na poziomie subregionalnym). W niniejszej pracy określenie „gazela biznesu” stosowane jest zamiennie z terminem „dynamiczna mała i średnia firma”.

ZRÓŻNICOWANIE BRANŻOWE, PRZESTRZENNE I DYNAMIKA ROZWOJU GAZEL BIZNESU W MIASTACH WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO

Dynamiczne małe i średnie firmy w województwie podkarpackim reprezentują przede wszystkim sektory zaliczane według klasyfikacji Eurostatu (*high-tech industry*) do usług w mniejszym stopniu opartych na wiedzy (43% gazel biznesu) oraz do przemysłów średnioniskiej techniki (20%). Działalności określane mianem wiedzochłonnych – usługi oparte na wiedzy oraz przemysły średniowysokiej i wysokiej techniki obejmują mniej niż 1/5 wszystkich dynamicznych małych i średnich przedsiębiorstw. Największa ich koncentracja ma miejsce w Rzeszowie, Mielcu oraz Stalowej Woli.

W porównaniu ze strukturą branżową wszystkich zarejestrowanych podmiotów w województwie podkarpackim zwraca uwagę znacznie mniejszy udział ga-

Ryc. 1. Gazele biznesu według poziomu technologicznego w województwie podkarpackim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie rankingu Gazele Biznesu z lat 2001–2016

Fig. 1. Business gazelles by technology level in Podkarpackie region

Source: Based on data of rankings Gazele Biznesu in the years 2001–2016

zel biznesu w sektorze usług wiedzochłonnych (zob.: Sobala-Gwosdz 2016). Niemniej jednak poziom technologiczny gazel biznesu odpowiada generalnie pozycji województwa podkarpackiego, które w najnowszym rankingu *Regional Innovation Scoreboard* (2016) zaliczane jest, podobnie jak większość polskich regionów, do „umiarkowanych innowatorów”. Co charakterystyczne, w dekadzie 2005–2015 nie zaobserwowano zauważalnych zmian w zakresie poprawy struktury branżowej podkarpackich gazel biznesu (ryc. 1). Nie jest to jednak tylko cecha województwa podkarpackiego – stagnacja gospodarki polskiej w zakresie poziomu innowacyjności wyraźnie widoczna jest m.in. w świetle wyników badań *European Innovation Scoreboard* (2016).

Liczba dynamicznych małych i średnich firm (MŚP) wskazuje na wyraźne zróżnicowanie rangi miast województwa podkarpackiego. Niepodważalna jest pozycja Rzeszowa – rola tego miasta, jako skupienia dynamicznych MŚP, znacznie przewyższa jego znaczenie liczone udziałem liczby mieszkańców. Wśród miast subregionalnych silną pozycję posiadają cztery ośrodki: Stalowa Wola, Mielec, Dębica i Krosno (tab. 1, ryc. 2). Ich rola jako skupienia dynamicznych MŚP również jest większa niż ich potencjał demograficzny. Na ich tle słaba jest pozycja dwóch pozostałych byłych miast wojewódzkich – Przemyśla i Tarnobrzega, które ustępują liczbą gazel biznesu nawet znacznie mniejszym miastom (ryc. 3). Wśród pozostałych ośrodków zwraca uwagę silna pozycja Jasła – tak w kategoriach bezwzględnych, jak i w odniesieniu do liczby mieszkańców, natomiast słaba Jarosława i Lubaczowa. Z mniejszych miast powiatowych *in plus* wyróżnia się Kolbuszowa i Łańcut, natomiast bezwzględnie najmniejsza liczba gazel biznesu zarejestrowana jest w Nisku, Sędziszowie Małopolskim i Ustrzykach Dolnych (tab. 1).

Przybliżeniem siły oddziaływania danego ośrodka może być kształtowanie się liczby dynamicznych małych i średnich firm w ośrodkach hierarchicznie mu podległych (należących do jego regionu miejskiego). Efekty rozprzestrzeniania się widać wyraźnie tylko w przypadku Rzeszowa, w którego otoczeniu znajdujemy mniejsze miasta charakteryzujące się dużym nasyceniem dynamicznych małych i średnich firm (ryc. 2), a w mniejszym stopniu Mielca i Dębicy.

W okresie 2009–2016 w porównaniu z latami 2001–2008 miał miejsce duży bezwzględny przyrost liczby dynamicznych małych i średnich firm we wszystkich większych miastach województwa podkarpackiego, co jest zgodne z ogólną tendencją dotyczącą wzrostu PKB województwa w tym okresie. Bezwzględnie najwięcej firm gazel biznesu przybyło w badanym okresie w Rzeszowie, a następnie w Stalowej Woli i Krośnie (tab. 1). Zauważalnie zwiększyła się także liczba takich firm w miastach na wschodzie województwa (w Przemyśle i Jarosławiu), mniejszą dynamiką odznaczały się pozostałe ośrodki subregionalne. Dużą dynamiką wzrostu gazel biznesu charakteryzowało się także kilka mniejszych

Tab. 1. Zróżnicowanie dynamicznych małych i średnich przedsiębiorstw w miastach powiatowych województwa podkarpackiego

Tab. 1. *Distribution of rapid-growth firms (gazelles) in the major towns (seats of county) in Podkarpackie region*

Miasto	Łączna liczba gazel w okresie 2001–2016	Liczba gazel na 10 tys. mieszkańców*	Różnica między liczbą gazel w latach 2001–2008 a 2009–2016	Udział w liczbie gazel w miastach województwa	Udział w liczbie ludności w miastach województwa
Rzeszów	494	29,0	+166	28,6	19,5
Mielec	150	24,5	+15	8,7	7,0
Stalowa Wola	136	20,8	+40	7,9	7,5
Dębica	132	28,0	+20	7,6	5,4
Krosno	116	24,3	+30	6,7	5,4
Jasło	101	27,1	+21	5,8	4,3
Przemyśl	68	10,3	+26	3,9	7,6
Sanok	66	16,7	+4	3,8	4,5
Łańcut	57	31,6	+23	3,3	2,1
Tarnobrzeg	50	10,1	+10	2,9	5,6
Kolbuszowa	42	45,6	+20	2,4	1,1
Jarosław	40	10,0	+20	2,3	4,6
Leżajsk	34	23,8	-8	2,0	1,6
Ropczyce	19	12,4	+4	1,1	1,7
Brzozów	16	20,9	+6	0,9	0,9
Przeworsk	13	8,2	+1	0,8	1,8
Strzyżów	8	9,1	+6	0,5	1,0
Ustrzyki Dolne	7	7,4	-5	0,4	1,1
Lubaczów	6	4,8	+6	0,3	1,4
Sędziszów Małopolski	6	8,3	+6	0,3	0,8
Nisko	4	2,6	+2	0,2	1,8

* Średnia liczba mieszkańców z lat 2000–2015

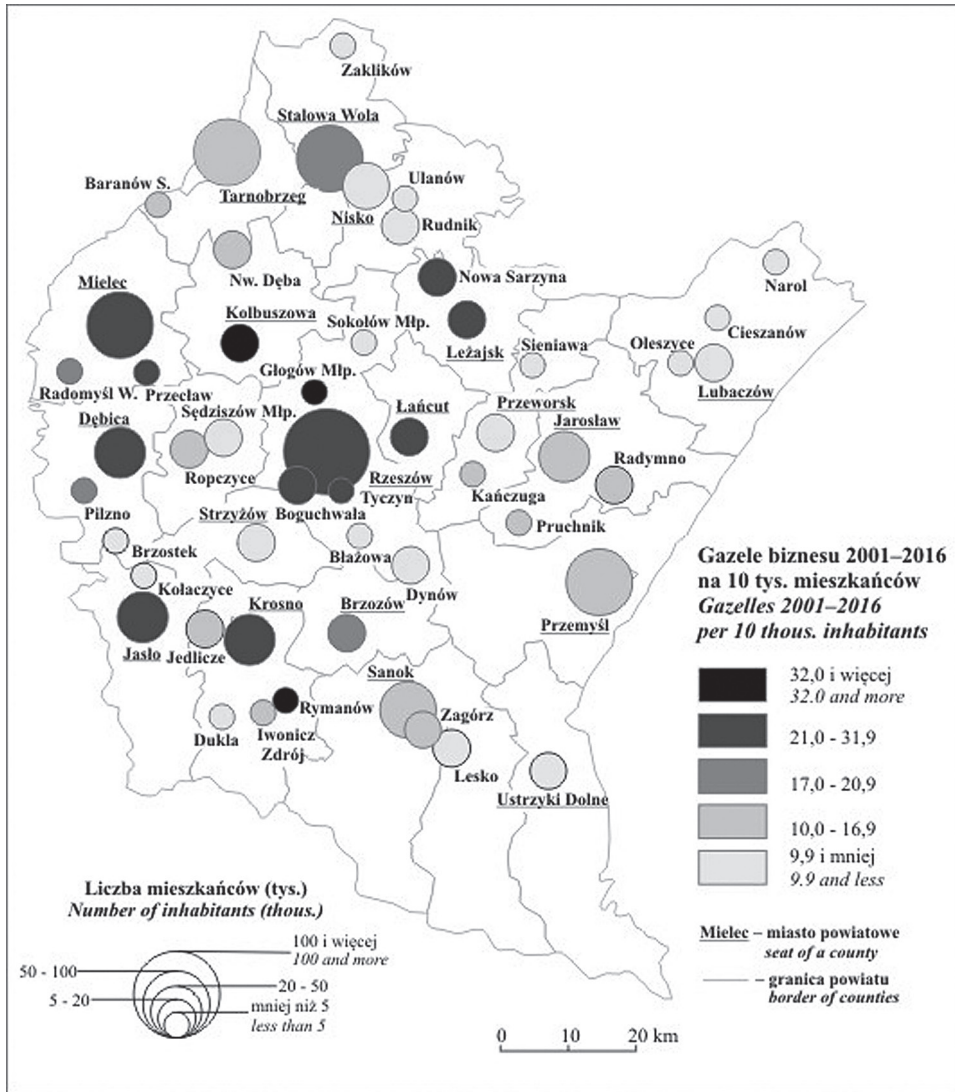
Źródło: Opracowanie własne na podstawie rankingu Gazele Biznesu z lat 2001–2016 i danych GUS

* *Average number of inhabitants in the years 2000–2015*

Source: Based on data of rankings Gazele Biznesu in the years 2001–2016 and data from Statistical Council Office of Poland

miast powiatowych, przy czym w większości z nich wynikało to z niskiego poziomu wyjściowego (tab. 2).

Na koniec należy wskazać na współzależności między nasyceniem danej miasta w dynamiczne małe i średnie firmy a innymi wskaźnikami poziomu rozwoju gospodarczego. Współczynnik korelacji między liczbą gazel biznesu na mieszkańca a wskaźnikiem bezrobocia wynosi (-0,50). Wartość współczynnika

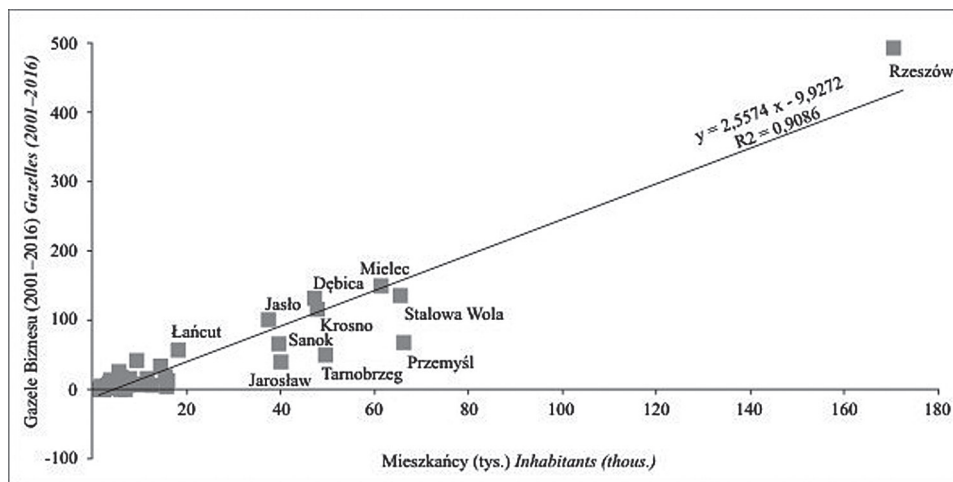
Ryc. 2. Dynamiczne małe i średnie firmy w miastach województwa podkarpackiego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie rankingu Gazete Biznesu z lat 2001–2016 i danych GUS

Fig. 2. Distribution of business gazelles in the towns of Podkarpackie region

Source: Based on data of rankings Gazete Biznesu in the years 2001–2016 and data from Statistical Council Office of Poland

korelacji pomiędzy liczbą firm ogółem a wskaźnikiem bezrobocia jest mniejsza (-0,38). Oznacza to, że dla lokalnego rynku pracy gazete biznesu mają istotniejsze znaczenie niż liczba firm ogółem. Fakt ten potwierdza konieczność badań wewnętrzznego zróżnicowania firm w danym miejscu, w szczególności w nawiąza-

Ryc. 3. Liczba dynamicznych małych i średnich przedsiębiorstw a liczba mieszkańców w województwie podkarpackim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie rankingu Gazele Biznesu z lat 2001–2016 i danych GUS

Fig 3. Number of business gazelles and the number of inhabitants in Podkarpackie region

Source: Based on data of rankings Gazele Biznesu in the years 2001–2016 and data from Statistical Council Office of Poland

niu do motywów przedsiębiorczości (zob.: rozdział 2). Skromny jest współczynnik korelacji między liczbą firm ogółem (na mieszkańca) a liczbą gazel biznesu na mieszkańca (0,27), nieco wyższa jest współzależność między dochodami własnymi budżetów gmin (na mieszkańca) a nasyceniem dynamicznymi małymi i średnimi firmami (0,34).

DYSKUSJA I WNIOSKI

We współczesnych pracach empirycznych, odwołujących się do teorii polaryzacji, na poziomie regionalnym zauważalny jest brak pogłębionych badań dotyczących identyfikacji, siły i mechanizmów oddziaływania działalności motorycznych. Większość badań, analizując poziom rozwoju, nie odwołuje się wprost do stopnia rozwoju działalności motorycznych, lecz raczej do efektów ich funkcjonowania. W niniejszej pracy za przejaw działalności motorycznych uznano dynamiczne małe i średnie przedsiębiorstwa oraz dowiedziono, że ich wewnątrzwojewódzkie zróżnicowanie aktywności może być desygnowane pełnionej przez dane miasto roli ośrodka wzrostu.

Przeprowadzone badania nasycenia miast województwa dynamicznymi małymi i średnimi firmami pozwalają na konkluzję, że tylko pojedyncze miasta mogą

Tab. 2. Nasylenie i dynamika gazeli biznesu w miastach powiatowych województwa podkarpackiego

Tab. 2. Saturation and dynamics of business gazelles in County towns in Podkarpackie region

Dynamika gazeli biznesu w okresach 2001–2008 oraz 2009–2016	Liczba gazeli biznesu w latach 2001–2016 na 10 tys. mieszkańców			
	duża (180–600)	duża (14,0–22,8)	średnia (10,0–13,9)	mała (1,3–9,9)
		Kolbuszowa	–	
	średnia (18–179)	Łańcut, Rzeszów, Dębica, Jasło	Krosno, Mielec, Brzozów, Stalowa Wola	Przemyśl, Tarnobrzeg, Ropczyce
mała (17–84)	–	Leżajsk	Sanok, Przeworsk, Ustrzyki Dolne	

* Miasto, które w okresie 2001–2008 nie posiadało gazeli biznesu

Źródło: Opracowanie własne na podstawie rankingu Gazele Biznesu z lat 2001–2016 i danych GUS

* *A city that did not have a business gazelles in the period of 2001–2008*

Source: Based on data of rankings Gazele Biznesu in the years 2001–2016 and data from Statistical Council Office of Poland

być w świetle tego miernika traktowane jako ośrodki wzrostu. Spośród uznanych za takowe w *Strategii rozwoju województwa podkarpackiego 2020* jedynie Rzeszów spełnia wszystkie cztery kryteria ośrodka wyrostu, takie jak: odpowiedni potencjał gospodarczy, pozytywna dynamika rozwoju, widoczne efekty rozprzestrzeniania się oraz ponadprzeciętna innowacyjność.

Sytuacja pozostałych miast subregionalnych jest silnie zróżnicowana. W świetle wyników niniejszych badań ani Tarnobrzeg, ani Przemyśl nie pełniły w ostatnich 10–15 latach roli ośrodka wzrostu. Bezwzględnie takiego charakteru nie mają też duopole Ustrzyki–Sanok i Jarosław–Przeworsk oraz Lubaczów. Pozycję subregionalnego ośrodka wzrostu utrzymuje natomiast Krosno, chociaż dynamika jego rozwoju jest w ostatniej dekadzie co najwyżej umiarkowana, a efekty rozprzestrzeniania się słabo widoczne.

Do grona potencjalnych subregionalnych ośrodków wzrostu aspirują wyraźnie Stalowa Wola i Mielec. To ostatnie miasto w świetle zastosowanych wskaźników jawi się obecnie jako drugi po Rzeszowie najsilniejszy gospodarczo ośrodek województwa podkarpackiego. Mielec jest niewątpliwie jednym z najlepszych w Polsce przykładów udanej transformacji monofabrycznego ośrodka przemysłowego po 1990 roku, której głównych źródeł należy upatrywać w unikalnej w skali polskiej jakości zarządzania zmianą strukturalną i konsekwencji wdrażania strate-

gicznej wizji miasta (zob.: Domański, Gwosdz 2005; Jarczewski, Gwosdz 2007). Z kolei Stalowa Wola, największy na północy województwa ośrodek miejski, wciąż znajduje się w fazie transformacji z miasta monofunkcyjnego w wielofunkcyjny ośrodek przemysłowo-usługowy.

Wśród pozostałych ośrodków miejskich województwa podkarpackiego o randze ponadlokalnej, tzn. takich, których obszar oddziaływania – przynajmniej w niektórych sferach – wykracza poza ich własny powiat, najsilniejszym gospodarczo miastem jest współcześnie Dębica. Jednak wykształcenie się Dębicy jako samodzielnego ośrodka o randze subregionalnej jest hamowane przez jej położenie między Rzeszowem i Tarnowem. Być może lepiej rozpatrywać obszar od Dębicy po Łańcut jako kształtującą się oś dynamicznego rozwoju gospodarczego, której rdzeniem jest Rzeszów. Jako relatywnie silny ośrodek na tle miast o podobnym potencjale demograficznym jawi się Jasło. W tym świetle dziwi pominięcie tego miasta w gronie ośrodków wzrostu wskazanych w *Strategii rozwoju województwa podkarpackiego 2020*. Tymczasem Jasło posiada zarówno odpowiednio duży funkcjonalny obszar miejski, jak i potencjał gospodarczy, aby aspirować do roli potencjalnego ośrodka subregionalnego.

Na koniec trzeba wskazać na ogólniejszy problem dotyczący recepcji koncepcji naukowych w praktyce planistycznej i polityce rozwoju regionalnego. Wprawdzie w literaturze można znaleźć opinie, że delimitacje „naukowe” nie muszą być wyznacznikiem delimitacji „praktycznych” (np.: Lier 1965), a decydenci powinni mieć zdolność dopasowania wyniku osiągniętego metodami naukowymi do możliwości ich wdrożenia (zob.: Śleszyński 2016), to podejście takie prowadzi może zarówno do naiwnego interwencjonizmu (w rozumieniu Taleba 2013), jak i do rozczarowania w wyniku braku spodziewanych efektów, które są niemożliwe do osiągnięcia ze względu na „życzeniową delimitację”. Takim przypadkiem w polityce regionalnej wydaje się *casus* stosowania modeli opartych na biegunach wzrostu bez uwzględnienia wydawałoby się podstawowego faktu, że rozwój ten wynika przede wszystkim z obecności, dynamiki rozwoju i charakterystyki działalności motorycznych, a nie pozycji miasta w hierarchii administracyjnej kraju.

SUMMARY

The aim of the article is to assess the degree of diversification of the activity of rapid-growth firms (gazelles) in the towns of Podkarpackie region, especially in those urban centres, which are indicated in the regional strategy papers as actual or potential growth poles. The author puts forward a hypothesis that the broad representation of rapidly growing small and medium-sized companies is a good indicator of the condition of the local economy, highly correlated with other desirable measures of socio-economic development. The conducted research on the saturation of towns in the region with rapid-growth firms and the dynamics of their development allow one to conclude that much smaller set of cities than designated in the regional strategic documents can be regarded as growth centres in the light of this measure.

LITERATURA

- Acs Z., Parsons W., Tracy S., 2008: *High-impact firms: gazelles revisited*, Small Business Research Summary, June, 2–328.
- Alonso W., 1975: *Industrial location and regional policy in economic development*, [w:] J. Friedmann, W. Alonso, *Regional policy: readings in theory and applications*, Mass., MIT Press, Cambridge.
- Barringer B. B., Jones F. F., Neubaum D. O., 2005: *A quantitative content analysis of the characteristics of rapid-growth firms and their founders*, Journal of Business Venturing, 20.
- Biernacki W., Dej M., Domański B., Działek J., Gwosdz K., Guzik R., Huculak M., Janas K., Jarczewski W., Sobala-Gwosdz A., 2012: *Znaczenie projektów realizowanych w ramach RPO WP dla rozwoju miast województwa podkarpackiego*, Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego, Rzeszów.
- Biernacki W., Działek J., Guzik R., Gwosdz K., Kocaj A., Kołoś A., Panecka-Niepsuj M., Sobala-Gwosdz A., Sykała Ł., Wiedermann K., 2015: *Analiza relacji funkcjonalno-przestrzennych między ośrodkami miejskimi i ich otoczeniem w województwie pomorskim*, Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego, Gdańsk.
- Birch D. L., 1981: *Who creates jobs?*, The Public Interest, 65, 3–14.
- Boudeville J. R., 1966: *Problems of regional economic planning*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 11.
- Christofakis M., Papadaskalopoulos A., 2011: *The growth poles strategy in regional planning: the recent experience of Greece*, Theoretical and Empirical Researches in Urban Management, 6, 2, 5–20.
- Churski P., 2014: *The polarization-diffusion model in the changes to the cohesion policy – the consequences to the direction of the growth policy*, [w:] P. Churski (red.), *The social and economic growth vs. the emergence of economic growth and stagnation areas*, Bogucki, Poznań, 13–28.
- Constanza R., Hart M., Posner S., Talberth J., 2009: *Beyond GDP: The need for new measures of progress*, Pardee Papers, 4, Pardee Center for Study of the Longer-Range Future, Boston.
- Dej M. (red.), 2016: *Raport o stanie miast. Rozwój gospodarczy*, Instytut Rozwoju Miast, Kraków.
- Dębski J., 2002: *Lokalne bieguny wzrostu w Polsce na przełomie XX i XXI wieku*, II, Białystok.
- Dolata M., Borowczak A., 2014: *Distribution of economic growth and stagnation areas in Poland, 2000–2010*, [w:] P. Churski (red.), *The social and economic growth vs. the emergence of economic growth and stagnation areas*, Bogucki, Poznań, 29–42.
- Domański B., Gwosdz K. (red.), 2005: *Dziesięć lat doświadczeń pierwszej polskiej specjalnej strefy ekonomicznej*, IGGiP UJ, ARP o. Mielec, Kraków–Mielec, 89–132.
- Domański B., Noworól A. (red.), 2010: *Małopolskie miasta – funkcje, potencjał i trendy rozwojowe*, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju, Kraków.
- Dziemianowicz W., Szlachta J., Szmigiel-Rawska K. (red.), 2011: *Subregionalne bieguny wzrostu w Polsce*, Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
- Eckhardt J. T., Shane S. A., 2011: *Industry changes in technology and complementary assets and the creation of high-growth firms*, Journal of Business Venturing, 26.
- European Innovation Scoreboard, 2016, European Union.
- Hansen N., 1971: *The problem of spatial resource allocation*, Growth and Change, April, 22–25.
- High-tech industry and knowledge-intensive services (htec)*, http://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/DE/htec_esms.htm [dostęp: 10.06.2015].
- Gadziński J., Męczyński M., 2011: *Territorial diagnosis of competitiveness of urban areas in Poland*, Bogucki, Poznań.
- Grzeszczak J., 1978: *Recepcja teorii biegunów wzrostu w Polsce*, [w:] J. Grzeszczak (red.), *Teoria biegunów wzrostu*, Przegląd Zagranicznej Literatury Geograficznej, 3/4, 6–25.

- Grzeszczak J., 1999: *Bieguny wzrostu a formy przestrzeni spolaryzowanej*, IGiPZ PAN, Warszawa, 78.
- Grzeszczak J., 2007: *Teoria biegunów wzrostu w warunkach polskich: przeszłość i teraźniejszość*, [w:] J. Lach, M. Borowiec, T. Rachwał (red.), *Procesy transformacji społeczno-ekonomicznych i przyrodniczych struktur przestrzennych*, Akademia Pedagogiczna w Krakowie, Kraków, 120–129.
- Gwosdz K., 2014: *Między starą a nową ścieżką rozwojową. Mechanizmy ewolucji struktury gospodarczej i przestrzennej regionu tradycyjnego przemysłu na przykładzie konurbacji katowickiej po 1989 roku*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków.
- Gwosdz K., Sobala-Gwosdz A., Biernacki W., 2015: *Ekonomiczne podstawy funkcjonowania i rozwoju gospodarki miast w regionie*, [w:] R. Guzik, A. Kołoś (red.), *Relacje funkcjonalno-przestrzenne między ośrodkami miejskimi i ich otoczeniem w województwie pomorskim*, Pomorskie Studia Regionalne, Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego, Gdańsk, 85–114.
- Hansen N., 1971: *The problem of spatial resource allocation*, *Growth and Change*, April, 22–25.
- Heimonen T., 2012: *What are the factors that affect innovation in growing SMEs?*, *European Journal of Innovation Management*, 15 (1), 122–144.
- Jacobs J., 1969: *The economy of cities*, Vintage Books, New York.
- Jarczewski W., Gwosdz K., 2007: *Du declin a une reconversion reussie. Le cas de Mielec (Pologne)*, [w:] F. Chignier-Riboulon, N. Semmoud (red.), *Nouvelle attractivité des territoires et engagement des acteurs*, Presses Universitaires Blaise-Pascal, Clermont-Ferrand, 51–62.
- Kauffman Index of Entrepreneurship*, <http://www.kauffman.org/kauffman-index> [dostęp: 3.03.2017].
- Kraśnicka T., Głód W., Wronka-Pośpiech M., 2016: *Innowacyjność polskich gazeli biznesu*, *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, 132–142.
- Komornicki T., Śleszyński P., Siłka P., 2012: *Charakterystyka systemu osadniczego województwa podkarpackiego z identyfikacją biegunów wzrostu oraz wyróżnieniem obszarów funkcjonalnych na poziomie regionalnym i lokalnym*, IGiPZ PAN, Warszawa, 45–47.
- Kubejko-Polańska E., 2015: *Przemiany potencjału i funkcji gospodarczych dawnych ośrodków monokultury przemysłowej Regionu Wschodniego w latach 1999–2009*, [w:] A. Klasik (red.), *Badania miejskie i regionalne. Potencjały rozwojowe oraz kierunki przemian w miastach i regionach*, Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice, 88–115.
- Lier K., 1965: *Region metropolitalny Warszawy – próba delimitacji*, *Biuletyn KPZK PAN*, 35.
- Meardon S. J., 2001: *Modeling agglomeration and dispersion in city and country. Gunnar Myrdal, François Perroux and the NEG*, *American Journal of Economics and Sociology*, 60, 1, 25–57.
- Perroux F., 1950: *Les espaces économiques*, *Economie Appliquée*, III, 2, 225–244.
- Regional Innovation Scoreboard*, 2016, European Union, https://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards_en [dostęp: 3.03.2017].
- Sobala-Gwosdz A., 2005: *Ośrodki wzrostu i obszary stagnacji w województwie podkarpackim*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków.
- Sobala-Gwosdz A., 2016: *Distribution and dynamics of development of small and medium-sized enterprises as a method of determining the growth centres. Example of podkarpackie region*, *Studia Regionalia*, 47, 37–50.
- Strategia rozwoju województwa podkarpackiego 2020*, 2013, Samorząd Województwa Podkarpackiego, Rzeszów, 31.
- Śleszyński P., 2016: *Naukowe podstawy i praktyczne problemy klasyfikacji i delimitacji obszarów*, [w:] J. Szlachetko, R. Gajewski (red.), *Instytucjonalne formy współdziałania jednostek samorządu terytorialnego na obszarach metropolitalnych*, Uniwersytet Gdański, Gdańsk.
- Taleb N. N., 2013: *Antykruchłość. O rzeczach, którym służą wstrząsy*, Kurhaus Publishing, Warszawa.